

A KUKORICAPIAC ÉS A BIOETANOL TERMELÉS HAZAI PERSPEKTÍVÁI

Czagány László

Kandidátus, egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar

Summary

The EU's grain intervention system brought the Hungarian corn producers into a favorable situation. In the last years record breaking quantities of corn were produced, and a large part of it was offered for intervention procurement. More than 90% of the Union's intervention corn stocks are in Hungary. The European Commission decided on a gradual abolishment of the corn intervention. Hungarian corn producers, however, will not see a decline in their market position, because volume of ethanol fuel production is expected to rise in the coming years, with a substantial demand for raw material. Experts think, that Hungarian development plans are exaggerated, because they are not validated by either corn production capacity, or prospective demand for ethanol fuel.

1. AZ INTERVENCIÓS KÉSZLETEK MAGYARORSZÁGON

A magyarországi kukoricaágazat a 2004.- 2006. években rekordtermést produkált. 2005-ben a vetésterület mintegy 20 százalékkal volt nagyobb, mint tíz évvel korábban, a termésátlag pedig több mint 70 százalékkal haladta meg az egy évtizeddel korábbit. A két tényező együttesen a kukoricatermés megduplázásához vezetett. 2006-ban tovább nőtt a vetésterület, de a termésátlag – bár így is jónak mondható volt - némileg visszaesett, a kukoricatermés újból meghaladta a 8 millió tonnát. (1. táblázat)

A termelési kedvet kétségtelenül nagymértékben táplálta az, hogy az Európai Unió tagssággal a magyar gazdák előtt is megnyílt az intervenciós rendszer és ez nagyfokú piaci stabilitást biztosított.

Az intervenciós rendszer célja egy minimális árszint biztosítása a gabonapiacon, ezáltal a termelők piaci kockázatának mérséklése. A rendszerhez csatlakozó tagországok

vállalják azt, hogy a meghatározott gabonát, meghatározott időszakban, hét évig rögzített áron, felülről nem korlátozott mennyiségben bárkitől megvásárolják. Ez egy nyílt vételi ajánlat, ami elől kihátrálni nem lehet, az ajánlatot kötelezően meg kell tenni és teljesíteni kell. Az érintett ország köteles gondoskodni a technikai feltételekről, amelybe beletartoznak a raktárak, az intervenció intézményrendszer, valamint a finanszírozás.

1. táblázat: A kukorica vetésterülete, termésmennyisége és átlaghozama Magyarországon

Év	Vetésterület (ezer ha)	Termés (ezer tonna)	Termésátlag (kg/ha)
1990	1082	4500	3950
1995	1033	4680	4430
2000	1193	4984	4150
2004	1145	8332	7000
2005	1198	9050	7560
2006	1215	8282	6820

Forrás: Mezőgazdaság 2006. (KSH)

Az intervenció ár tehát egy védőár, azaz normál esetben a piaci ár alatt van. A 2000 – 2006. közötti hét évben a gabona intervenció ára 101, 31 euró volt tonnánként. Ezt az árat kellett minden tagországban meghirdetni. Érdekes, hogy az intervenció ár minden gabonára vonatkozik.

Az intervenció időszak általában november 1. - május 31. között van, a déli államokban augusztus 1. – április 30. Az aratás és az intervenció időszak kezdete közötti időszakban az EU a piacra bízza az árak alakulását. Természetesen a piac szereplői már ebben az időszakban is számolnak a garantált árral.

Intervenció felvásárlásra bármely árutulajdonos – termelő, beszerző és értékesítő szervezet, kereskedő, feldolgozó – felajánlhatja gabonáját. Ezt a megállapítást pontosíthatja az, hogy intervencióra egy adott gabonaféléből minimum 80 tonna felett lehet felajánlani, sőt az egyes tagországok ennél nagyobb minimumot is megállapíthatnak. Franciaországban például 500 tonna a minimum. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a kistermelők szövetezéssel vagy felvásárlókon keresztül tudnak bekapcsolódni a rendszerbe.

Az intervenciós készletek felett lényegében az Unió rendelkezik, ami úgy valósul meg, hogy a potenciális vevők között semmiféle diszkrimináció nem érvényesíthető, a készleteket pályázaton keresztül lehet értékesíteni. (5000 tonna mértékig a nemzeti bizottság is eljárhat, de milliós tételekről lévén szó, ez a mennyiség elenyésző.) Ennek két formája létezik: belső illetve külső piaci értékesítés. A belső piaci értékesítésre akkor kerülhet sor, ha nem áll fenn a piaci ár túlzott leszorításának veszélye. Az ajánlati árak legalább akkorának kell lenni, mint a belső piaci ár illetve az intervenciós ár, a kettő közül a magasabbhoz kell igazodni. Az intervenciós készletek külpiaci értékesítése is pályázat útján történik, az intervenciós gabona vételárára pályázhatnak a kereskedők. Mivel ez a vételár az intervenciós árnál alacsonyabb is lehet, ez a módszer egyféle exporttámogatásnak minősül. Annak garantálására, hogy a piaci árnál olcsóbban megvásárolt gabona ne kerülhessen újra az Unió belső piacára, a pályázónak igen magas összegű betéti díjat kell befizetnie. A befizetett összeget csak akkor kapja vissza, ha okmányokkal tudja igazolni, hogy a kérdéses gabona elhagyta az EU területét.

A gabona intervenciós rendszert az EU-15-ökre dolgozták ki és az 2004-es csatlakozási hullámig különösebb fejleményei nem is voltak működésének. Még a 2000-es évek legelején is inkább kukorica importőr volt az Unió és a 2003/2004-es gazdasági év végén – a korábbi évekhez hasonlóan – nem volt kukoricából intervenciós készlet. Egy évvel később az intervenciós raktárakban rekordmennyiségű, 5,6 millió tonna kukorica halmozódott fel, holott a közösségi kukoricatermés 5 millió tonnával kevesebb volt, mint egy évvel korábban. Ennek nyilvánvaló oka az volt, hogy a 2004-ben újonnan csatlakozó országok között volt néhány olyan, amelyik hagyományosan kukoricaexportőr volt és a korábban nemzetközi piacokon értékesített termést most intervencióra kínálták fel.

Az uniós intervenciós készletek ilyen mértékű megnövekedésében kiemelkedő szerepe volt Magyarországnak. Az intervenciós ár, amelyet a nyugati piacok paramétereinek alapján egy még elfogadható, de hangsúlyozottan mérsékelt árként állapítottak meg, a magyar belső piac és a potenciális export áraihoz képest barátságosan magasak voltak. Ezt mutatják az 2. táblázat adatai.

A magyar agrárium szereplőinek termelési kedvét igen csak megmozgatta a jól kiszámítható, a korábbi éveknél magasabb, időben kifizetett ár és egyre több gabonát, elsősorban kukoricát kezdtek el termelni. Ennek és a kedvező időjárásnak az lett az eredménye, hogy soha nem látott mértékű készletek képződtek. Ennek következménye volt az is, hogy hatalmas raktárépítési láz kezdődött az országban a feleslegek tárolására.

2. táblázat: A fontosabb gabonafélék felvásárlási átlagára
(Intervenciós ár: 101. 31 € ≈ 27 000 Ft/t)

Év	Búza (Ft/t)	Kukorica (Ft/t)
2004	23 400	22 800
2005	20 500	20 900
2006	26 300	25 800

Forrás: Mezőgazdaság 2006. (KSH)

3. táblázat: Intervenciós gabonakészletek 2007. február elején

Gabonafajta	EU-27	Magyarország	Magyarország részesedése (%)
	millió tonna		
Kukorica	3.94	3, 89	98,7
Búza	2,04	0,26	12,7
Egyéb	0.50	0,02	4,0
Összesen	6,48	4,17	64,4

Forrás: EU-INFO (www.eu-info.hu)

Érdekes jelenség volt, hogy az elmúlt két évben a tárolókban lévő hatalmas készletek ellenére is tudtak nőni az árak és átmenetileg hiány is ki tudott alakulni. E jelenség annak volt köszönhető, hogy az intervenciós készletek felett az EU rendelkezik, ahhoz a hazai hatóságok nem nyúlhatnak hozzá. Így fordulhatott elő, hogy bizonyos időszakokban a malmok nem tudtak a belpiacon búzához hozzájutni, sőt, még importálniuk is kellett, a hiány pedig áremelést generált.

A rendszerhez csatlakozás óta a magyar raktárakban lévő mintegy 8,1 millió tonna európai uniós intervencióra felvásárolt gabonamennyiségből több mint 4,2 millió tonnát sikerült értékesíteni. Most a raktárakban lényegében csak kukorica van.

2. A MAGYAR AGRÁRDIPLOMÁCIA BRÜSSZELI VITÁI

Nagy izgalmat váltott ki Magyarországon a Európai Unió mezőgazdasági minisztereinek 2006. decemberi megállapodása arról, hogy meg kell szüntetni a kukorica intervenciós felvásárlását. Ezt főként azzal indokolták, hogy az addig felhalmozott készletek értékesítése is komoly nehézségeket okozott, de számítások szerint a gabonaintervenciós rendszer változatlanul hagyása mellett 2013-ra 17,7 millió tonna gabonakészlet halmozódna fel, s ebből 14,1 millió tonna lenne a kukorica. A kukoricának az intervencióból való kivonása révén viszont a 2013-ig felhalmozódó gabonakészletek mennyisége mindössze 9 millió tonna körül volna. Ezek a készletek pedig csak tartós tárolásra alkalmas gabonafélékből állnának, elhelyezésük jobban megfelelne a kereskedelmi céloknak.

A kukoricaintervenció fenntartása mellett a többletgabonák éves tárolási költsége 300 millió euró meghaladó szinten maradna. Megszüntetésével viszont közel 620 millió euró takarítható meg 2008 és 2014 között. Az éves kiadás a 2008-as költségvetési évtől 300 millió alá, 2012-től pedig 200 millió euró alá csökkenne. (www.jogiforum)

A magyar agrárdiplomácia sikerének tekinthető, hogy - nagy viták nyomán - 2007. júniusában olyan döntés született, hogy az intervenciós rendszer felszámolása fokozatosan mehet végbe. A megállapodás értelmében a 2007/2008-as évre vonatkozóan 1,5 millió tonnás felvásárlási küszöb lép életbe, amely 2008/2009-ben 700 ezer tonnára, 2009/2010-től (vagyis 2010 júliusától) nullára csökken.

A másik vita azzal volt kapcsolatos, hogy az Európai Bizottság 2006. októberében november elsejei alkalmazási kötelezettséggel olyan rendeletet fogadott el, amely a korábbi minőségi követelmények (törtszem, túlhevült szemek és nedvességtartalom) szigorítása mellett új kritériumot – a fajsúlykövetelményt – vezette be az intervenciós kukoricára vonatkozóan. A kritikus fajsúlyérték azonban átlagos időjárású években a magyar termés 90 százalékát kizárná az intervencióból.

A kormány keresetet nyújtott be a luxemburgi uniós bíróságnak. Különös hangsúlyt adott a keresetnek az a tény, hogy a határozat az intervenciós időszak kezdete előtt 12 nappal látott napvilágot. A bíróság 2007. novemberében ígazat adott a magyar félnek és megsemmisítette a Bizottság határozatát.

A magyar agrárdiplomácia sikere a minőségi kritériumokról folytatott vitában persze csak elvi jelentőségű, mert – túl azon – hogy a kukorica intervenció rendszer fokozatosan meg fog szűnni, a 2007. évi kedvezőtlen időjárás miatti áremelkedés miatt az idén várhatóan senki nem fog kukoricát intervencióra felajánlani.

A Nemzetközi Gabonatanács előrejelzése szerint 2007-ben 45,7 millió tonna kukoricát takarítanak be az Unió tagországaiban, 17 százalékkal kevesebbet, mint az előző évi 55,2 millió tonna. Magyarországon 2007-ben kb. 4 millió tonna termés várható az előző évinek fele. A kínálat csökkenése az árakban is tükröződik, 2007. őszén 200-220 euró/tonna körül ingadoztak az árak, ami több mint duplája az intervenció árának.. (Piac és Profit, 2007. november 1.)

3. A BIOETANOL TERMELÉS VÁRHATÓ KUKORICASZÜKSÉGLETE

Mint láttuk, az európai intervenció rendszer nagyon jó konjunktúrát biztosított a magyar kukoricaágazatnak, s a kukorica intervenció beszüntetése nyomán a legnagyobb kérdés az, hogy lesz-e piaca a magyar kukoricának a jövőben. A 2007. évi alacsony hozamok miatt a keresleti piac alakult ki, de ez remélhetőleg átmeneti állapot.

A magyar agrárpolitika alapvető céljai közé tartozik az állattenyésztés súlyának növelése a mezőgazdasági kibocsátáson belül, de e tendencia kibontakozásának nyoma sincs. Az export lehetőségek is meglehetősen korlátozottak. Ugyanakkor viszont mostanában az ágazat megváltójaként szokták emlegetni a bioetanol gyártás várható fellendülését, amely hatalmas volumenű kukoricakereslet megjelenésével jár.

A külföldi tapasztalatok alátámasztani látszanak ezeket a várakozásokat. Az Egyesült Államokban a kukoricatermelés évtizedek óta nő. Az 1980-as évek 180 millió tonnájával szemben ebben az évtizedben 270-300 millió tonnát termeltek. Ebben a 25 évben a kukoricaexport évi 50 tonna körüli mennyiséggel stagnált, a takarmánycélú felhasználás aránya 60 százalékról 52 százalékra nőtt. Dinamikusan nőtt a kukorica ipari felhasználása, ezen belül is elsősorban etanolgyártásban. Jelenleg 112 etanolüzem működik az Egyesült Államokban, 90 pedig építés alatt áll, a tervezett üzemek száma ennél is sokkal nagyobb. Ma

az Egyesült Államok kukoricatermelésének mintegy 30 százalékát használja fel az etanolipar. Két-három éven belül 55 millió tonnára emelkedik a az etanolgyártás nyersanyagigénye. Összehasonlításként: az Európai Unió rekordtermése kukoricából 53,4 millió tonna volt. (Papp)

Az Európai Unió is komoly szerepet szán a bioüzemanyagoknak. Az előirányzatok szerint 2020-ig a közúti közlekedésben a hagyományos üzemanyagok 20 százalékát kell kiváltani alternatív üzemanyagokkal. Az elképzelések megvalósítása akadozik. A 2001-es irányelv azt a célt tűzte ki, hogy a bioüzemanyagok részesedése 2005-re minden tagállamban érje el a 2 százalékot, majd 2010-re az 5,75 százalékot. A 2005-ös tényadat csupán 1,4 százalék (Magyarországon 0,5 százalék) volt.

Magyarországon jelenleg két helyen folyik bioetanol gyártás, Szabadegyházán és Győrben. A közelmúltban mindkét helyen bővítették a kapacitásokat és ezzel 2010-ig ki lehet elégtíteni a hazai szükségleteket. Ennek ellenére országsszerte 20 újabb bioetanol gyártó kapacitást terveznek, ezek nyersanyagigénye 7,5 millió tonna. Ha minden tervezett beruházás megvalósulna, akkor kb. 9 millió tonna kukoricára lenne szükség, ami több mint duplája a 2007-es – rossz termésű – év kibocsátásának, s az eddigi rekordtermésnek megfelelő volumen. Arra ugyan nincs biztosíték, hogy a tervezett beruházások mind megvalósulnak, de az biztosnak látszik, hogy a bioetanol ágazat igen jelentős nyersanyagigénnyel fog a piacon megjelenni.

Ebből az következik, hogy az intervenciós rendszer által nyújtott értékesítési biztonság megszűnése után is jó piaci pozícióban marad a hazai kukorica ágazat. Nem kereslethiány, hanem ennek az ellenkezője várható, különösen a 2007-hez hasonló rossz időjárású években. Ez természetesen az állattenyésztők elé vetíti a tartósan magas kukoricaárak rémét.

A bioetanol gyártó kapacitás tervezett növelése azért is problematikus, mert ilyen nagyságrendben kétséges a végtermék és a melléktermék hazai eladhatósága. A tervezett bioetanol kibocsátás sokszorososan meghaladja a várható hazai igényeket, az exportlehetőségek felmérése sem történt még meg. Az Agrárgazdasági Kutatóintézet szakértői szerint: „a bejelentett beruházási kapacitások nagyságrendje erősen túlzott, középtávon reálisan évente legfeljebb 3-5 millió tinna gabona bioetanol célú feldolgozását tartjuk megvalósíthatónak és gazdaságosnak” (Papp)

IRODALOMJEGYZÉK

1. A Mezőgazdasági Tanács miniszterei megállapodtak, hogy megszüntetik a kukorica intervenciós támogatását. (www.jogiforum.hu/hirek/16070)
2. A gabonaintervenció jelene – Vidékfejlesztési Szaktanácsadók Országos Szövetsége, www.eurofarm.hu 2007.
3. Az Európai Unió gabonapiaci szabályozása - FVM, Budapest, 2004
4. Elmosódó gabonaintervenció – EU-INFO. , www.eu-info.hu. 2007
5. Mezőgazdaság 2006. – KSH, Budapest, 2007.
6. Nem lesz szükség gabonaintervencióra? (Piac és Profit, 2007. november 1.)
7. Papp József: A bioüzemanyag-gyártás és agrártermelés nemzetközi összefüggései. (Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika, Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 2007.)